

تحلیل محتوای کتب تاریخ ابتدایی بر اساس تکنیک های ویلیام رومی، مک لافین و مفهوم صلح

پرنیان کردعلیوند^۱، زهرا ملک فر^۲، فاطمه مختاری کیا^۳، سعید رومانی^۴

^۱ دانشجوی کارشناسی آموزش ابتدایی دانشگاه فرهنگیان پردیس کمالوند استان لرستان

^۲ دانشجوی کارشناسی آموزش ابتدایی دانشگاه فرهنگیان پردیس کمالوند استان لرستان

^۳ دانشجوی کارشناسی آموزش ابتدایی دانشگاه فرهنگیان پردیس کمالوند استان لرستان

^۴ دانش آموخته دکترای مطالعات برنامه درسی دانشگاه خوارزمی، مدرس دانشگاه پردیس کمالوند لرستان

چکیده

هدف از این پژوهش تحلیل محتوای بخش تاریخ کتب درسی تعلیمات اجتماعی پایه های چهارم، پنجم و ششم ابتدایی بر اساس تکنیک های ویلیام رومی و مک لافین و بررسی مفهوم صلح در این کتب بود. جامعه ی آماری پژوهش و ابزار گردآوری اطلاعات، کتاب های تعلیمات اجتماعی سه پایه ی چهارم، پنجم و ششم ابتدایی و همچنین روش تحقیق از نوع تحلیل محتوا بود. یافته های پژوهش نمایان ساخت که ضریب درگیری متن هر سه کتاب بر اساس روش ویلیام رومی کمتر از ۰/۴ بود که نشان دهنده ی غیرفعال بودن متن این کتب است و ضریب درگیری تصاویر در کتب چهارم و پنجم کمتر از ۰/۴ بود که نشان از غیرفعال بودن تصاویر این کتب و در کتاب ششم بین ۰/۴ و ۱/۵ بود که نشان از فعال بودن تصاویر این کتاب بود. همچنین با توجه به روش مک لافین در مورد کتاب پایه ی چهارم توانایی خواندن دانش آموزان از نظر سن دانش آموزان ۱۱، در پایه ی پنجم ۱۰ و در پایه ی ششم ۹ به دست آمد که هیچ یک با سن اصلی دانش آموزان مطابقت نداشت. در رابطه با مفهوم صلح که شامل مصادیق مسئولیت پذیری، حل تضادها و برخوردها، همکاری و تشریک مساعی، گفت و گو و مفاهمه، علاقه مندی به محیط زیست، برابری و عدالت، آگاهی و هوشیاری جهانی است خدی دو محاسبه شده در پایه ی چهارم ۳۶/۲۵ در پایه ی پنجم ۳۷ و در پایه ی ششم ۷۷/۲۵ می باشد و در هر سه مورد بزرگتر از خدی دو جدول با آلفای ۰/۰۵ که برابر با ۲/۴۴۷ بوده که نشان داد این مفهوم و مصادیقش در بخش تاریخ کتب تعلیمات اجتماعی پایه های چهارم، پنجم و ششم به میزان کمی بکار برده شده است..

واژه های کلیدی: تحلیل محتوا، مطالعات اجتماعی، تکنیک ویلیام رومی، تکنیک مک لافین، مفهوم صلح

مقدمه و بیان مسئله:

منظور از محتوا عبارت از دانش سازمان یافته و اندوخته شده، اصطلاحات، اطلاعات، واقعیات، قوانین و اصول، روش‌ها، مفاهیم، تعمیم‌ها، پدیده‌ها و مسائل مربوط به یک ماده علمی است. محتوا چیزی است که قرار است آموزش داده شود. محتوا شامل کلیه مطالب، مفاهیم و اطلاعات مربوط به یک درس مورد نظر است خواه به عنوان بخشی از متن یک کتاب باشد، خواه توضیحات، حواشی و سایر اجزای جانبی آن درس (چوبینه، ۱۳۸۴).

بسیاری از پژوهشگران، کتاب درسی را به عنوان یکی از رسانه‌های کارآمد و اثربخش آموزشی محسوب کرده‌اند که می‌تواند زمینه‌ی یادگیری و خودآموزی را برای فراگیران فراهم نماید. یکی از روش‌های پژوهشی که برای کتاب‌های درسی به کار می‌رود، تحلیل محتوا است. این امر می‌تواند به روشن شدن مسئله کمک کرده و نقاط قوت و ضعف احتمالی کتاب‌های درسی را برای اصلاح و تغییر احتمالی محتوا، متناسب با اهداف تعیین شده و اصول علمی پیشنهاد کرده و همچنین شیوه‌ی درست طراحی را در اختیار مدیران و برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب‌های درسی قرار دهد (نیک‌نفس، ۱۳۹۲). تاریخچه اولین کندوکاو تجربی محتوای ارتباطات به مطالعات الهیات در اواخر سده هفدهم بر می‌گردد که به نگرانی کلیسا نسبت به گسترش مطالب غیرمذهبی در روزنامه‌ها مربوط می‌شود، با این حال مورخان آغاز این تحقیقات را به کارهای آن دسته از دانشمندان علوم سیاسی نسبت می‌دهند که به تأثیر تبلیغات و سایر پیام‌های اقناعی علاقمند بودند (بخشی، ۱۳۸۵).

اولین مورد مستند تحلیل کمی مطالب مکتوب، تحلیل محتوایی است که در سال ۱۶۲۰ در سوئد در مورد صحت سروده‌های مذهبی به عمل آمد، که آیا تعدادشان نود است؟ و آیا ممکن است بر پیروان مذهب «لوتر» اثر نامطلوبی بگذارند؟ بی‌بوربون^۱ فرانسوی (۱۸۸۸-۱۸۹۲) به طریقی نسبتاً دقیق با آماده‌سازی متن و طبقه‌بندی موضوعی کلمات معنی‌دار، روی قسمتی از تورات کار کرد. کمی بعد (۱۹۰۸-۱۹۱۸) مطالعه‌ای وسیع و جامعه‌شناسانه توسط «توماس»^۲ و «زنانیک»^۳ در مورد یکپارچگی مهاجران لهستانی اروپایی در آمریکا انجام گرفت که تکنیکی ابتدایی از تحلیل محتوا، یعنی نظم دادن به قرائت ساده متون بود، شامل خاطرات، نامه‌ها، مقالات روزنامه‌ها و نحوه روابط رسمی. اولین نامی که تاریخ تحلیل محتوا را واقعاً روشن می‌کند «هارولد لاسول»^۴ است او تقریباً از سال ۱۹۱۵ تحلیل‌هایی از مطبوعات و تبلیغات به عمل آورد و در سال ۱۹۲۷ تکنیک‌های تبلیغات در دنیای جنگ را منتشر کرد. در این دوره که رفتارگرایی در آمریکا حاکم مطلق در علوم روانشناسی بود، ذهنی‌گرایی و بررسی‌های مکاشفه‌ای و ادراکی کنار گذاشته شده بود. روانشناسی که مانند جامعه‌شناسی بعد از دور کیم از موضوع مورد مطالعه اش فاصله گرفته بود، پیدایش تحلیل محتوا را اقتضا می‌کرد (بحرانی، ص ۴).

^۱ B.Bowbon

^۲ Tomas

^۳ Znanieki

^۴ H.Lasswel

بارکوس معتقد است که تحلیل محتوا به معنای تحلیل علمی پیام‌های ارتباطی است. از نظر وی این روش کاملاً علمی است و با وجود جامع بودن، از نظر ماهیت نیازمند تحلیلی دقیق و منظم است. بنا بر تعاریف ارائه شده و دیگر تعاریف از تحلیل محتوا تعاریف گوناگونی به عمل آمده که بخشی از اختلاف به تاریخچه این تکنیک و روند تکاملی آن بر می‌گردد و بخشی دیگر از آن مربوط به تفاوت در حوزه گسترده این تکنیک است (بخشی، ۱۳۸۵).

نظام آموزشی فعلی کشور، یک نظام متمرکز و برنامه درسی آن منحصر به کتاب درسی است که در کل کشور استفاده می‌شود (مشایخ، ۱۳۷۵). به دلایل ساختار آموزشی و برنامه درسی حاکم بر آموزش و پرورش کشور، کتاب‌های درسی به عنوان رسانه‌ای مهم و پرکاربرد در ساختار آموزشی کشور مطرح می‌باشند. کتاب‌های درسی، رسانه‌ای هستند که همه روزه معلمان و شاگردان از آن استفاده می‌کنند، لذا گاهی اوقات به عنوان تمام برنامه درسی، معلم بر آن تاکید می‌کند. این رسانه با اهمیت دربردارنده بخش‌های نوشتاری، تصویرها و تمرین‌هایی است که در راستای تحقق هدف‌های کتاب، تهیه و سازماندهی می‌شوند. چگونگی تنظیم محتوای کتب درسی عامل مهمی در تعیین چگونگی یادگیری است. گاهی عدم کارایی و نامناسب بودن محتوا و عدم تناسب آن با توانایی درک و فهم دانش آموزان، یادگیری را مشکل می‌کند یا نتیجه‌ای کمتر از انتظار به بار می‌آورد. اهمیت کتاب‌های درسی در نظام‌های آموزشی متمرکز مانند ایران که تقریباً تمام عوامل آموزشی بر اساس محتوای آن تعیین و اجرا می‌شود بیش از سایر انواع نظام‌های آموزشی است، و به خاطر همین اهمیت بیش از اندازه است که صرف وقت نیروهای متخصص در ارزشیابی و تحلیل کتاب‌های درسی می‌تواند راه‌گشای حل بسیاری از مشکلات جاری آموزش باشد (موسوی نصب کرمانی، ۱۳۸۴).

یکی از ماده درسی‌هایی که به عنوان محتوای آموزشی وجود دارد مطالعات اجتماعی می‌باشد که شامل سه بخش مدنی، تاریخ و جغرافیا می‌باشد، این ماده ی درسی برای دانش آموزان پایه ی سوم تا ششم در نظر گرفته شده است. مطالعات اجتماعی دانشی است که از انسان، روابط او با محیط‌های اجتماعی، فرهنگی و طبیعی تحولات زندگی بشر در گذشته، حال و آینده و جنبه‌های گوناگون آن (سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و محیطی) بحث می‌کند. چنین تعریفی از مطالعات اجتماعی، اولاً حاکی از آن است که مطالعات اجتماعی با علوم هفت گانه ی اجتماعی، یعنی تاریخ، جغرافیا، مردم‌شناسی، جامعه‌شناسی، علوم سیاسی، اقتصاد و روان‌شناسی ارتباط دارد. ثانیاً به ارتباط بین علوم اجتماعی برای رسیدن به فهمی وسیع‌تر اشاره می‌کند. مطالعات اجتماعی در اغلب کشورها به شیوه ی کم و بیش درهم تنیده و با زبانی ساده، متناسب با سطح رشد ادراکی کودکان و نوجوانان ارائه می‌شود. تنها از طریق آموزش مطالعات اجتماعی است که افراد با محیط جامعه، ارزشها، فرآیندهای اجتماعی و اقتصادی و مسئولیت‌های خود نسبت به دیگران آشنا می‌شوند. هیچ یک از مواد درسی همچون مطالعات اجتماعی نمی‌تواند به تحقق این هدف‌ها کمک کند. یکی از مفاهیم مطرح شده در جامعه که بسیار ارزشمند می‌باشد مفهوم صلح است. واژه ی «صلح» در جوامع گوناگون با معانی بسیار متفاوتی مورد استفاده قرار می‌گیرد به عبارت روشن‌تر، برداشتهای افراد از این واژه و تعبیری که از آن ارائه می‌دهند تابع متغیرهای متعددی است که در کانون آن عوامل فرهنگی و سیاسی قرار دارد و نشان‌دهنده جنبه‌های مختلفی از مفهوم گسترده و وسیع صلح است.

به طور مثال، منظور براگ اوتن^۵ (۱۹۸۵، ص ۲) از صلح عدم شناخت در کلیه اشکال آن (مستقیم و غیر مستقیم) و نیز تضمین حقوق اعضای جامعه و منطبق با متن منشور سازمان ملل از مفهوم صلح می باشد (فتحی و اجارگاه و اسلامی ۱۳۸۵).

منظور ما از واژه ی صلح، فقدان هرگونه خشونت در جوامع مستقل و یا وابسته، داخلی یا خارجی می باشد و منظور از نتایج صلح آمیز برابری حقوق انسان هاست، به طوری که هرعضو از جامعه به طور یکسان در تصمیم گیری ها شرکت کند به نحوی که همه در خدمت و توزیع منابعی که در حفظ آن نقش دارند، مشارکت کنند (فتحی و اجارگاه و اسلامی ۱۳۸۵).

وجود مفاهیمی چون عدم خشونت، آموزش چند فرهنگی، حقوق بشر، عدالت اجتماعی، ظرفیت سازی اخلاقی و زیست محیطی بر وجود دیدگاه های مختلف در این زمینه دلالت می کند. اگرچه عموماً از صلح، پایان بخشیدن به خشونت و جنگ (صلح منفی) استنباط می شود، صلح واقعی، ترویج و اعتلای عدالت و حق در میان انسان ها و ایجاد دنیایی بهتر است که در آن هماهنگی، همسازی و توافق حاکم باشد پس به جای پرداختن به برنامه های حل تعارض که عمدتاً صلح موقت و سطحی را به دنبال دارد، باید از طریق احترام به فرهنگ های مختلف، صلح مثبت را در جامعه پی ریزی نمود (فتحی و اجارگاه، ص ۲۸).

کورش فتحی و اجارگاه (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان ((بررسی جایگاه صلح در کتب دوره ی ابتدایی کشور)) به بررسی توجه به مولفه های مفهوم صلح پرداخت نتایج پژوهش نشان داد آگاهی به مسائل جهان بیشترین میزان (۶۸ درصد) از مفاهیم مرتبط با صلح کتب درسی دوره ی ابتدایی را به خود اختصاص داده است و پس از هکاری و تشریک مساعی (۱۸ درصد) در زمره ی مهم ترین مفاهیم مورد توجه هستند. در عوض مفاهیم برابری و عدالت (۱/۱ درصد) و گفتگو و مفاهمه (۵/۱ درصد) در پایین ترین میزان قرار دارند. حقیقت آن است که در آموزش صلح، توجه اندک به گفتگو و مفاهمه که ابزار اصلی و عمده ی تامین صلح و مسالمت می باشد سوال برانگیز است. همچنین مفاهیم مرتبط با صلح (با فراوانی ۳۹۳۸ و ۱۴٪ کل کتب درسی) بسیار بیشتر از جنگ (با فراوانی ۴۵۷ و ۲٪ کل کتب درسی) مورد توجه بوده است. یافته ها نشان می دهد که سیر توالی و عرضه ی مطالب مرتبط با صلح از نظم ویژه ای پیروی نمی نماید؛ به نحوی که نه تنها مفاهیم مرتبط با صلح همگام با افزایش پایه های تحصیلی از عمق و توسعه ی ویژه برخوردار نمی شود، حتی توالی روانشناختی محتوا (به معنای تناسب محتوا با توانایی یادگیرنده و افزایش مباحث مرتبط با صلح در سطوح بالاتر تحصیلی) نیز رعایت نمی شود.

یافته های تکمیلی بیانگر آن است که علیرغم تاکید ادبیات تعلیم و تربیت بر استفاده از حواس در یادگیری دوره ی ابتدایی، مطالب عمدتاً بصورت متن نوشتاری عرضه می شود و تصاویر و عکس های مختلف در کتب درسی از جایگاه شایسته ای برخوردار نمی باشند. همچنین نحوه ی عرضه ی محتوای مرتبط با صلح در دروس مختلف با آنچه توسط پژوهش ها مورد تاکید قرار گرفته سازگاری ندارد و زبان مادری (فارسی) و نیز تعلیمات اجتماعی نسبت به سایر دروس در انتقال مفاهیم مرتبط با صلح به دانش آموزان نقش بارزتری ندارند. جملگی یافته های فوق بیانگر این حقیقت است که گنجاندن مفاهیم مرتبط با صلح در کتب درسی فاقد برنامه ریزی و قصد از پیش تعیین شده است و هم از این رو باز اندیشی و تاملی مجدد در این زمینه بسیار ضروری به نظر می رسد.

^۵. Brock Utne

فتحي واجارگاه و اسلامي (۱۳۹۲) در پژوهشي با عنوان ((بررسی میزان توجه به آموزش صلح در برنامه درسی دوره ی ابتدایی از دیدگاه متخصصان تعلیم و تربیت، کارشناسان برنامه ریزی درسی و معلمان دوره ی ابتدایی شهر تهران)) به بررسی توجه به این مفهوم در برنامه درسی از دیدگاه این افراد پرداخت که نتایج نشان داد شمار زیادی از شرکت کنندگان در این پژوهش، در ساختار حاضر برنامه درسی مراکز آموزشی و جامعه، عدم توجه به «آموزش صلح» را تشخیص داده اند و توجه به مولفه های «آموزش صلح» در برنامه درسی مقطع ابتدایی را به شکل نامطلوبی ارزیابی نموده اند.

در پژوهش دیگری که فولادی اردکانی و موتاب بفرویی (۱۳۹۵) با عنوان ((بررسی و تحلیل محتوای کتاب های دوره ی ابتدایی بر اساس میزان توجه به آموزش صلح و مولفه های آن)) پرداختند نشان داد کتب پایه چهارم در پرداختن به مولفه های صلح متفاوت عمل کرده است به گونه ای که مولفه های حس همبستگی و احساس مسئولیت در برابر دیگران و دوست داشتن دیگران بیشتر از مولفه های فرهنگ گذشت و بخشش و شناخت هم نوع و تفاوت های فردی و نفی تمایزات قومی، نژادی و مذهبی مورد توجه قرار گرفته اند.

یکی از تکنیک های تحلیل کتاب مطالعات اجتماعی تکنیک ویلیام رومی می باشد. ویلیام رومی، روش تحلیل کمی را در تحلیل محتوا به کار برد. وی در این روش به توصیف عینی و منظم محتوای آشکار مطالب درسی و آزمایشگاهی پرداخت. هدف روش ویلیام رومی، پاسخ به این سؤال است که آیا کتاب و محتوای مورد نظر دانش آموزان را به طور فعال با آموزش و یادگیری درگیر می کند. ویلیام رومی، تحلیل محتوای کتاب را از پنج بعد کلی مورد بررسی قرار می دهد. که می توان به تحلیل و ارزشیابی متن و نوشته های کتاب، تحلیل و ارزشیابی شکل ها و منحنی ها، بررسی و تعیین شاخص فعالیت های پیشنهاد شده در کتاب درسی، تحلیل و ارزشیابی پرسش پایان فصل، تحلیل و ارزشیابی خلاصه (منتظری عزیز آبادی و همکاران، به نقل از ظفر نژاد، ۱۳۹۴).

کریمی، امیدیان و کریمی در پژوهشی با عنوان تحلیل محتوای کتاب علوم تجربی پایه ششم ابتدایی بر اساس روش ویلیام رومی به بررسی و تحلیل کتاب علوم تجربی پایه ششم ابتدایی با تکنیک ویلیام رومی و فراهم آوردن اطلاعات و ارائه پیشنهاداتی به برنامه ریزان به منظور بهبود و اصلاح این کتاب پرداختند نتایج حاکی از این بود که در کتاب علوم تجربی ششم شاخص درگیری دانش آموزان با متن کتاب ۰/۸۶ است. این عدد بین گستره ی ۰/۴ تا ۱/۵ است که متن کتاب به صورت فعال ارائه شده است. یافته های پژوهشی قاسم پور، تقی زاده انهر و مظاهری (۱۳۹۲) و کاییدی و احمدی (۱۳۹۲) در تحلیل محتوای کتاب علوم تجربی ششم بر اساس تکنیک ویلیام رومی که نشان می دهند متن کتاب به صورت فعال ارائه شده است

صفایی در پژوهشی با عنوان برنامه ریزی درسی تحلیل محتوای کتاب علوم تجربی کلاس ششم ابتدایی سال تحصیلی ۹۱-۹۲ بر اساس روش ویلیام رومی درصدد آن بود که محتوای کتاب علوم تجربی ششم دبستان را به روش ویلیام رومی تحلیل نماید. هدف کلی این تحقیق محتوای کتاب علوم تجربی ششم دبستان براساس میزان بکارگیری شیوه ارائه فعال در محتوای کتاب

به روش ویلیام رومی و فراهم آوردن اطلاعات و پیشنهادهایی برای برنامه ریزان به منظور بهبود و اصلاح این کتاب بوده است. نتایج حاصل شاخص درگیری دانش آموزان با متن در کتاب علوم تجربی ششم دبستان ۰/۷۳ می باشد که بر اساس روش ویلیام رومی پایین تر از حد مطلوب بوده و متن تألیف شده فعال می باشد. شاخص درگیری دانش آموزان با تصاویر کتاب ۰/۵۱ می باشد که پایین تر از حد مطلوب قرار داشته و تصاویر تألیف شده فعال می باشد. شاخص درگیری دانش آموزان با پرسشها در کتاب ۳/۵ می باشد که کمی بالاتر از حد مطلوب قرار دارد و پرسش های تألیف شده فعال می باشد (صفایی، ۱۳۹۲).

از دیگر تکنیک های بررسی کتب مطالعات اجتماعی شاخص مک لافلین می باشد، این شاخص با هدف ارزیابی و تعیین سطح خوانایی مطالب کتاب های درسی بر اساس کلاس های آموزش رسمی طراحی شد. به عبارت دیگر، هدف اصلی این شاخص، ارزشیابی و تعیین سطح کلاسی مطالب کتابها است و به این سؤال جواب می دهد که مطالب مناسب کدام کلاس از پایه های تحصیلی آموزش و پرورش رسمی است. در تحلیلی که صمدی فر و همکاران (۱۳۹۴) با عنوان تعیین شاخص های سطح خوانایی گانینگ در محتوای کتاب هدیه های آسمانی سوم و چهارم ابتدایی انجام دادند به نتایج زیر دست یافتند: یافته ها به دست آمده از این پژوهش نمایانگر آن است که در میزان سطح خوانایی بخش های اول و دوم کتاب سوم با بخش سوم تفاوت محسوسی وجود دارد. و هر سه بخش در سطحی بالاتر سطح توانایی دانش آموزان این پایه قرار دارد. و همچنین میان سطح خوانایی بخش های دوم و سوم کتاب چهارم با بخش اول تفاوت وجود دارد. و هر دو متن از نظر سطح خوانایی بالاتر از سطح توانایی دانش آموزان کلاس چهارم است. بنابراین هیچ یک از این دو کتاب متناسب با سطح سنی و درک و فهم دانش آموزان این دو مقطع تحصیلی نیست و دارای میزانی از درجه دشواری در خوانایی است. در تحلیلی که شیخ زاده (۱۳۸۷) با عنوان تحلیل محتوای سطح خوانایی کتاب های تاریخ چهارم و پنجم ابتدایی بر اساس شاخص سطح خوانایی گانینگ انجام داد به نتایج زیر دست یافت: یافته های تحقیق نشان داد که سطح خوانایی در بین بخش های اول و وسط کتاب چهارم، تفاوت محسوسی دارد و هر دو متن در سطحی بالاتر از سطح توانایی دانش آموزان چهارم قرار دارد. به علاوه، بین سطح خوانایی بخش دوم و سوم کتاب پنجم هم تفاوت وجود داشت و هر دو متن از نظر سطح خوانایی بالاتر از سطح توانایی دانش آموزان پنجم بود.

در این مطالعه که هدف آن ارزیابی کتاب مطالعات اجتماعی ابتدایی مطابق سه فرمول ویلیام رومی، مک لافلین و تحلیل مفهومی صلح است، به تجزیه و تحلیل محتوای کتاب پرداخته و با تمرکز بر کلمه ها، جمله ها، تصاویر، ضمن مشخص کردن نقاط ضعف و قوت، زمینه را برای طراحی جدید و توجه به آن مهیا سازد. لذا با آگاهی از نقش و اهمیت کتاب های درسی در پیشرفت امر آموزش در این تحقیق تلاش شده تا به تحلیل کتب تاریخ چهارم، پنجم و ششم دبستان از منظر سطح خوانایی مک لافلین، روش ویلیام رومی و مفهوم صلح پرداخته شود.

روش پژوهش

تحلیل محتوا از روش‌های اسنادی است که به بررسی نظام مند، عینی، کمی و تعمیم پذیر پیام‌های ارتباطی می‌پردازد. این روش در دسته‌بندی روش‌ها، پنهانگر محسوب می‌شود و از آن برای بررسی محتوای آشکار پیام‌های موجود در یک متن می‌پردازد و در نتیجه وارد تاویل و نشانه شناسی محتوای پیام نمی‌شود. تحلیل محتوا روشی مناسب برای پاسخ دادن به سؤال‌هایی درباره ی محتوای یک پیام است. هر چند در رویکردهای اولیه، ادعا می‌شد که تحلیل محتوا می‌تواند علاوه بر محتوای پیام، به ویژگی‌های مؤلف و تأثیر بر مخاطب بپردازد، اما امروزه دو کارکرد اخیر را تنها در روش‌های تلفیقی میدانی و اسنادی امکان پذیر می‌دانند. (بخشی، جلالیان، ۱۳۹۵). ویلیام رومی یکی از صاحب نظران تعلیم و تربیت کتاب خود را بنام ((تکنیک های پژوهشی در آموزش علوم)) را در سال ۱۹۸۶ ارائه کرد. روش او چنانکه خود او معتقد است، یک روش تحلیل کمی است. که به توصیف عینی و منظم محتوای آشکار مطالب درسی و آزمایشگاهی می‌پردازد. در این روش به منظور محاسبه ضریب درگیری دانش آموز با متن و یا به منظور سنجش سطح فعالیت فراگیر می‌توان مجموع مقوله های فعال را بر مجموع مقوله های غیر فعال تقسیم نمود. روش مک لافلین: روش مک لافلین یکی از روش های عینی - کمی تحلیل محتواست که برای مشخص کردن سطح خوانایی متن ها به کار می رود. اساس این روش را توجه به دو عامل زبانی یعنی طول جمله و طول کلمه تشکیل می دهد. کلماتی که از سه یا بیش از سه هجا تشکیل شده اند کلمات دشوار محسوب می گردند.

یافته ها

تحلیل محتوای متن کتاب تاریخ پایه ی چهارم ابتدایی به روش ویلیام رومی

صفحه و مقوله	۳۳-۳۴	۳۷-۳۸	۴۰-۴۱	۴۸-۴۹	۵۱-۵۲	۵۷-۵۸	۶۱-۶۲	۵۳-۵۴
	۳۲	۳۶	۳۹	۴۷				۵۲
A	۲۲	۲۲	۱۹	۲۱	۲۳	۲۱	۲۲	۲۴
B	۰	۱	۲	۱	۰	۰	۲	۰
C	۰	۰	۱	۲	۱	۰	۰	۰
D	۰	۰	۱	۱	۱	۰	۱	۱
E	۲	۰	۱	۰	۰	۳	۰	۰
F	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
G	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
H	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰
I,J	۰	۲	۱	۰	۰	۰	۰	۰

محاسبات:

$$\text{ضریب درگیری} = \frac{e+f+g+h}{a+b+c+d} = \frac{\text{مجموع مقوله های فعال}}{\text{مجموع های غیر فعال}}$$

$$\text{چهارم} = \frac{6+1+0+1}{171+6+4+5} = \frac{8}{186} \rightarrow 0/4 < 0/4$$

نتیجه گیری: با توجه به ضریب درگیری بدست آمده و مقایسه ی آن با ضریب درگیری تعیین شده توسط ویلیام رومی (۵/۱) < ۰/۵ < ۰/۴)، متن نوشتاری کتاب تاریخ چهارم ابتدایی غیرفعال می باشد.

۲. تعیین ضریب درگیری با تصاویر به روش ویلیام رومی (تاریخ چهارم ابتدایی) :

انتخاب نمونه:

در این روش، ۱۰ صفحه از کتاب درسی به طور تصادفی انتخاب شده است و در هر صفحه یک تصویر تصادفی بررسی شده است

صفحه و مقوله	۳۲	۳۸	۴۰	۴۳	۴۴	۴۶	۴۸	۵۰	۵۶	۶۰
A	×	×	×			×	×	×	×	×
B				×	×					
C										
D										

محاسبات:

$$\text{ضریب درگیری} = \frac{b}{a} = \frac{2}{8}$$

نتیجه گیری: با توجه به ضریب درگیری بدست آمده و مقایسه ی آن با ضریب درگیری تعیین شده توسط ویلیام رومی (۵/۱) < ۰/۵ < ۰/۴)، تصویر کتاب تاریخ چهارم ابتدایی غیرفعال می باشد.

تحلیل محتوای کتاب تاریخ پایه ی پنجم ابتدایی به روش ویلیام رومی

تعیین ضریب درگیری با متن به روش ویلیام رومی (تاریخ پنجم ابتدایی) :

صفحه و مقوله	-۷۶	-۷۹	-۸۳	-۸۸	-۹۰	-۹۴	-۹۷	-۱۰۰	-۱۰۵	-۱۰۹	-۱۱۳	-۱۱۷	-۱۲۱	-۱۲۵	-۱۲۹
	۷۸	۸۲	۸۵	۸۹	۹۲	۹۶	۹۹	۱۰۳	۱۰۸	۱۱۲	۱۱۶	۱۲۰	۱۲۴	۱۲۷	۱۳۴
A	۶	۱	۳	۱۰	۵	۴	۹	۸	۸	۵	۵	۹	۸	۷	۰
B	۰	۴	۲	۰	۰	۰	۱	۱	۱	۱	۰	۰	۱	۱	۱
C	۱	۰	۲	۱	۳	۲	۲	۰	۱	۳	۲	۰	۲	۱	۱
D	۰	۰	۱	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱
E	۰	۱	۲	۰	۰	۳	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰
F	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰
G	۰	۰	۲	۰	۳	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۱
H	۱	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
I,J	۱	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۳	۰	۰	۳	۰	۱	۱	۲

محاسبات:

$$\text{ضریب درگیری پنجم} = \frac{e+f+g+h}{a+b+c+d} = \frac{۲۰}{۱۲۷} \rightarrow ۰/۱۵ < ۰/۴$$

نتیجه گیری: با توجه به ضریب درگیری بدست آمده و مقایسه ی آن با ضریب درگیری تعیین شده توسط ویلیام رومی (۵/۱) < ۰/۵ < ۰/۴)، متن نوشتاری کتاب تاریخ پنجم ابتدایی غیرفعال می باشد.

تعیین ضریب درگیری با تصاویر به روش ویلیام رومی (تاریخ پنجم ابتدایی) :

صفحه و مقوله	۷۶	۸۱	۹۲	۹۹	۱۵۶	۱۱۳	۱۲۱	۱۲۹	۱۳۲	۱۳۴
A	×	×	×	×	×	×			×	
B										
C							×	×		×
D										

$$\text{ضریب درگیری} = \frac{b}{a} = \frac{0}{7} = 0$$

نتیجه گیری: با توجه به ضریب درگیری بدست آمده و مقایسه ی آن با ضریب درگیری تعیین شده توسط ویلیام رومی (۵/۱) < ۰/۵ < ۰/۴)، تصاویر کتاب تاریخ پنجم ابتدایی غیرفعال می باشد.

تعیین ضریب درگیری با متن به روش ویلیام رومی (تاریخ ششم ابتدایی) :

صفحه و مقوله	۴۵-۴۶	۴۸-۴۹	۵۲-۵۳	۵۷-۵۸	۶۳-۶۴	۶۶-۶۷	۱۰۸-۱۰۹	۱۱۳-۱۱۴	۱۱۵-۱۱۶	۱۱۷-۱۱۸
A	۲۰	۲۵	۲۴	۱۶	۲۱	۱۱	۲۲	۲۲	۲۲	۲۵
B	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
C	۰	۰	۰	۱	۰	۱	۰	۰	۰	۰
D	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
E	۰	۰	۰	۰	۳	۱۳	۰	۰	۱	۰
F	۲	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۱	۰	۰
G	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
H	۳	۰	۰	۷	۱	۰	۳	۲	۱	۰
I,J	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰

محاسبات:

$$\text{ضریب درگیری ششم} = \frac{e+f+g+h}{a+b+c+d} = \frac{۱۸+۴+۱۷}{۲۰+۸+۲+۱} = \frac{۲۹}{۲۱۱} \rightarrow ۰/۱۸ < ۰/۴$$

نتیجه گیری: با توجه به ضریب درگیری بدست آمده و مقایسه ی آن با ضریب درگیری تعیین شده توسط ویلیام رومی (۵/۱) < ۰/۴ < ۰/۵، متن نوشتاری کتاب تاریخ ششم ابتدایی غیرفعال می باشد.

تعیین ضریب درگیری با تصاویر به روش ویلیام رومی (تاریخ ششم ابتدایی) :

در این روش، ۱۰ صفحه از کتاب درسی به طور تصادفی انتخاب شده است و در هر صفحه یک تصویر تصادفی بررسی شده است.

صفحه و مقوله	۴۵	۴۷	۵۲	۵۸	۶۲	۱۰۷	۱۰۹	۱۱۳	۱۱۸	۱۲۳
A	X		X		X	X		X	X	X
B		X		X			X			
C										
D										

$$\text{ضریب درگیری} = \frac{b}{a} = \frac{3}{7}$$

نتیجه گیری: با توجه به ضریب درگیری بدست آمده و مقایسه ی آن با ضریب درگیری تعیین شده توسط ویلیام رومی (۵/۱) < ۰/۵ < ۰/۴)، تصاویر کتاب تاریخ ششم ابتدایی فعال می باشد.

تعیین سن دانش آموزان با توجه به متن به روش مک لافلین:

کلمات ۴ هجایی و بیشتر تاریخ چهارم:

توانستند، مقایسه، جانوران، بتوانند، پیامبران، فرستاده، بیاموزند، استفاده، می پرداختند، پرندگان، جمع آوری، خانواده، آب و هوا، علیرضا، مسافرت، نمی گنجید، استراحت، خانواده، هگمتانه، محوطه، هگمتانه، علیرضا، میراث فرهنگی، اطلاعات، علیرضا، عموجان، برمی گردیم، علیرضا، آمده اید، مهمانانش، توضیحاتی، بازندگی، هخامنشیان، اشکانیان، ساسانیان، مشاهده

مجموع کلمات = ۳۶

$$\sqrt{۳۶} = ۶$$

۹ = ۶ + ۳ = توانایی دانش آموزان از نظر سطح کلاسی که باید در آن باشند

۱۱ = ۶ + ۵ = سن دانش آموزان

یافته های بدست آمده نشان می دهد که متن کتاب تاریخ چهارم ابتدایی از نظر سطح خوانایی متناسب با سطح کلاس و سطح سن دانش آموزان چهارم ابتدایی نمی باشد.

بلکه برای دانش آموزانی مناسب است که سن ۱۱ سال باشند.

کلمات ۴ هجایی و بیشتر تاریخ پنجم:

سرزمین، عربستان، عربستان، صحرانشین، عربستان، ماموریت، مخالفت، مسلمانان، نمی دانند، مسلمانان، مسلمانان، مسلمانان، عربستان، پذیرفتند، بیت المال، بنی امیه، بیت المال، محمد رضا، بی احترامی، استبدادی، محمد رضا شاه، بنی امیه، اعتقادات

مجموع کلمات = ۲۳

$$\sqrt{۲۳} = ۴/۷۹ \cong ۵$$

۸ = ۵ + ۳ = توانایی دانش آموزان از نظر سطح کلاسی که باید در آن باشند

۱۰ = ۵ + ۵ = سن دانش آموزان

یافته های بدست آمده نشان می دهد که متن کتاب تاریخ پنجم ابتدایی از نظر سطح خوانایی متناسب با سطح کلاس و سطح سن دانش آموزان پنجم ابتدایی نمی باشد. بلکه برای دانش آموزانی مناسب است که سن ۱۰ سال باشند.

کلمات ۴ هجایی و بیشتر تاریخ ششم:

مهندسان، اختراعات، اندازگیری، دانشمندان، به جامانده، صنعتگران، دانشمندان، بزرگترین، کاشی کاری، می جنگیدند، پشتیبانی، فرماندهان، رزمندگان، خلبانان، بیت المقدس، رزمندگان

مجموع کلمات = ۱۶

$$\sqrt{16} = 4$$

$7=4+3$ = توانایی دانش آموزان از نظر سطح کلاسی که باید در آن باشند

$9=4+5$ = سن دانش آموزان

یافته های بدست آمده نشان می دهد که متن کتاب تاریخ ششم ابتدایی از نظر سطح خوانایی متناسب با سطح کلاس و سطح سن دانش آموزان ششم ابتدایی نمی باشد. بلکه برای دانش آموزانی مناسب است که سن ۹ سال باشند.

بررسی کتاب تاریخ پایه چهارم ابتدایی از منظر توجه به مقوله های صلح به کمک محاسبه خی دو جدول:

مصادیق	O	E	O-E	$(O - E)^2$	$\frac{(O - E)^2}{E}$
مسئولیت پذیری اجتماعی	۱۳	۴	۸	۶۴	۱۶
آگاهی و هوشیاری جهانی	۰	۴	-۳	۹	۲/۲۵
حل تضادها و برخوردها	۱۰	۴	۶	۳۶	۹
همکاری و تشریک مساعی	۱	۴	-۳	۹	۲/۲۵
گفت و گو و مفاهمه	۱	۴	-۳	۹	۲/۲۵
علاقه مندی به محیط زیست	۱	۴	-۳	۹	۲/۲۵
برابری و عدالت	۱	۴	-۳	۹	۲/۲۵

$$\chi^2 = \sum \frac{(O_i - E_i)^2}{E_i}$$

$$\sum \frac{(O - E)^2}{E} = 26/25$$

$$\alpha = 0/05$$

$$Df = k-1 = 7-1 = 6$$

$$\rightarrow \chi^2 \text{ خی دو جدول} = \frac{2}{447}$$

نتیجه گیری: فرض صفر در این آزمون این است که میان فراوانی مشاهده شده و فراوانی مورد انتظار تفاوتی وجود ندارد یعنی به همه ی مصادیق به یک میزان توجه شده است و فرض محقق این است که بین این دو فراوانی تفاوت وجود دارد یعنی به همه ی مصادیق به یک میزان توجه نشده است. خی دو محاسبه شده بیشتر از خی دو جدول است بنابراین فرض صفر رد می شود و فرض محقق درست است. بنابر محاسبات انجام شده در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه ی چهارم در بخش تاریخ به مصادیق مفهوم صلح به مقدار برابر توجه نشده است پس انتظار می رود در چاپ های بعدی این کتاب به مصادیق بیان شده به یک اندازه توجه شود.

بررسی کتاب تاریخ پایه پنجم ابتدایی از منظر توجه به مقوله های صلح به کمک محاسبه خی دو جدول:

مصادیق	O	E	O-E	$(O - E)^2$	$\frac{(O - E)^2}{E}$
مسئولیت پذیری اجتماعی	۲	۹	-۷	۴۹	۵
آگاهی و هوشیاری جهانی	۱۶	۹	۷	۴۹	۵
حل تضادها و برخوردها	۲۱	۹	۱۲	۱۴۴	۱۶
همکاری و تشریک مساعی	۵	۹	-۴	۱۶	۲

گفت و گو و مفاهمه	۱۰	۹	۱	۱	۱
علاقه مندی به محیط زیست	۱	۹	-۸	۶۴	۷
برابری و عدالت	۸	۹	-۱	۱	۱

$$\chi^2 = \sum \frac{(O_i - E_i)^2}{E_i}$$

$$\sum \frac{(O - E)^2}{E} = ۲۷$$

$$\alpha = ۰/۰۵$$

$$Df = k - ۱ = ۷ - ۱ = ۶$$

$$\rightarrow \text{خی دو جدول} = ۲/۴۴۷$$

نتیجه گیری: فرض صفر در این آزمون این است که میان فراوانی مشاهده شده و فراوانی مورد انتظار تفاوتی وجود ندارد و فرض محقق این است که بین این دو فراوانی تفاوت وجود دارد. خی دو محاسبه شده بیشتر از خی دو جدول است بنابراین فرض صفر رد می شود و فرض محقق درست است. بنابر محاسبات انجام شده در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه ی پنجم در بخش تاریخ به مصادیق مفهوم صلح به مقدار برابر توجه نشده است پس انتظار می رود در چاپ های بعدی این کتاب به مصادیق بیان شده به یک اندازه توجه شود.

بررسی کتاب تاریخ پایه ششم ابتدایی از منظر توجه به مقوله های صلح به کمک محاسبه خی دو جدول:

مصادیق	O	E	O-E	$(O - E)^2$	$\frac{(O - E)^2}{E}$
مسئولیت پذیری اجتماعی	۰	۴	-۴	۱۶	۴
آگاهی و هوشیاری جهانی	۲۰	۴	۱۶	۲۵۶	۶۴
حل تضادها و برخوردها	۲	۴	-۲	۴	۱
همکاری و تشریک مساعی	۴	۴	۰	۰	۰
گفت و گو و مفاهمه	۳	۴	-۱	۱	۰/۲۵
علاقه مندی به محیط زیست	۰	۴	-۴	۱۶	۴
برابری و عدالت	۰	۴	-۴	۱۶	۴

$$\chi^2 = \sum \frac{(O_i - E_i)^2}{E_i}$$

$$\sum \frac{(O-E)^2}{E} = 77/25$$

$$\alpha = 0/05$$

$$Df = k-1 = 7-1 = 6$$

$$\rightarrow \text{خی دو جدول} = 2/447$$

نتیجه گیری: فرض صفر در این آزمون این است که میان فراوانی مشاهده شده و فراوانی مورد انتظار تفاوتی وجود ندارد و فرض محقق این است که بین این دو فراوانی تفاوت وجود دارد. خی دو محاسبه شده بیشتر از خی دو جدول است بنابراین فرض صفر رد می شود و فرض محقق درست است. بنابر محاسبات انجام شده در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه ی ششم در

بخش تاریخ به مصادیق مفهوم صلح به مقدار برابر توجه نشده است پس انتظار می‌رود در چاپ‌های بعدی این کتاب به مصادیق بیان شده به یک اندازه توجه شود.

بحث و نتیجه‌گیری

در تحلیل بخش تاریخ کتاب‌های مطالعات اجتماعی دوره‌ی ابتدایی بر اساس تکنیک مک‌لافلین مشاهده شد که در هر سه کتاب متن کتاب ساده است و از کلمات پیچیده‌ی کمی استفاده شده و در واقع از سطح توانایی خوانایی واقعی دانش‌آموزان پایین‌تر است. در کل این کتاب‌ها دارای درجه دشواری در خوانایی نیستند که این نتایج، نتایج صمدی فر و همکاران (۱۳۹۴) که نشان داده بودند که سطح خوانایی کتاب تاریخ چهارم ابتدایی در سطحی بالاتر از سطح توانایی دانش‌آموزان این پایه قرار دارد را رد می‌کند و همچنین نتایج تحلیل شیخ زاده (۱۳۸۷) با عنوان تحلیل محتوای سطح خوانایی کتاب‌های تاریخ چهارم و پنجم ابتدایی بر اساس شاخص سطح خوانایی گانینگ که نشان داده بود که سطح خوانایی در بین بخش‌های اول و وسط کتاب چهارم، تفاوت محسوسی دارد و هر دو متن در سطحی بالاتر از سطح توانایی دانش‌آموزان چهارم قرار دارد. به علاوه، بین سطح خوانایی بخش دوم و سوم کتاب پنجم هم تفاوت وجود داشت و هر دو متن از نظر سطح خوانایی بالاتر از سطح توانایی دانش‌آموزان پنجم بوده است را رد می‌کند.

در تحلیل کتب بر اساس ضریب درگیری ویلیام رومی، بر اساس نتایج بدست آمده، مشاهده شد که ضریب درگیری دانش‌آموزان با متن در تاریخ چهارم ۰/۰۵، در تاریخ پنجم ۰/۰۲، و در کتاب ششم ۰/۰۱۸ است. که همگی کمتر از ۰/۰۴ بودند. در نتیجه متن این کتب بر اساس نظریه ویلیام رومی غیرفعال است به عبارتی متن کتاب بیشتر در مورد حقایق و دانش بوده است. همچنین ضریب درگیری دانش‌آموزان با تصاویر در پایه‌ی چهارم و در پایه‌ی پنجم که نشان دهنده‌ی غیرفعال بودن تصاویر است به عبارتی اکثر تصاویر در مورد حقایق و دانش بوده است و زمینه‌ای برای پرورش تفکر دانش‌آموزان فراهم نمی‌کند که این نتایج، یافته‌های تحقیق (قاسم پور، تقی زاده انهر و مظاهری، ۱۳۹۲)، (کاییدی و احمدی، ۱۳۹۲) و (صفایی، ۱۳۹۲) که نشان می‌دادند متن و تصاویر و سوالات کتب درسی فعال هستند را رد می‌کند. همچنین در بخش تحلیل مفهومی این کتب بر اساس مفهوم صلح، بین فراوانی مشاهده شده و فراوانی مورد انتظار تفاوت معنی‌داری وجود داشت. پس فرض صفر رد و فرض تحقیق پذیرفته می‌شود (فرض صفر در این آزمون این است که میان فراوانی مشاهده شده و فراوانی مورد انتظار تفاوتی وجود ندارد و فرض محقق این است که بین این دو فراوانی تفاوت وجود دارد). یعنی همه مقوله‌های صلح بصورت مساوی در این کتاب بکار برده نشده است.

پیشنهادهات:

۱- متن کتاب به گونه ای نوشته شود که دانش آموزان بتوانند بین آنچه می آموزند و آنچه در محیط پیرامون خود وجود دارد ارتباط برقرار کنند و بتوانند آموخته ای خود را در زندگی به کار برند.

۲- فعالیت های کتاب تلفیقی باشند مثلا دانش آموز وقایع دوره ی هخامنشیان را به گونه ای داستانی بنویسد که قهرمان داستان خود او باشد.

۳- تصاویر به کاربرده شده در کتاب به گونه ای باشد که به پرورش تفکر دانش آموزان کمک کند.

۴- با توجه به نتایج بدست آمده بین سطح کلاسی و توانایی خوانایی دانش آموزان تفاوت زیادی وجود دارد و باید این مشکل حل شود چرا که متناسب نبودن این دو میل به یادگیری را در دانش آموزان کاهش میدهد و این ضعف باید به زودی اصلاح شود.

۵- باتوجه به مشکلات زیست محیطی که امروزه درکشورما و سایر نقاط جهان وجود دارد باید این مولفه ی مهم بیشتر مورد توجه قرار گیرد.

۶- قرار دادن فعالیتی با عنوان « سفر به گذشته» به منظور بازدید دانش آموزان از اماکن تاریخی و آشنایی با سرگذشت گذشتگان و آشنایی دانش آموزان برا حفظ این سرمایه ها.

منابع:

- بحرانی، محمود. مروری بر شیوه ی تحلیل محتوا با تاکید بر کاربرد آن در روانشناسی و علوم تربیتی بخشی، حامد. (۱۳۸۵). مقدمه ای بر تکنیک تحلیل محتوا .
- بدیعی، نعیم. (۱۳۸۰). تحلیل محتوا. چاپ اول، ناشر اداره کل تبلیغات، تهران.
- خادمی، محسن و محمدی، مهدی و ناصری جهرمی، رضا و منصوری، سیروس . (۱۳۹۳). تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی ششم ابتدایی بر اساس مولفه های مهارتهای اجتماعی.
- سیدی، محبوبه. تحلیل محتوای کتاب علوم تجربی چهارم ابتدایی بر اساس تکنیک ویلیام رومی .
- فضل الهی، سیف اله و ملکی توانا، منصوره. (۱۳۸۹). روش شناسی تحلیل محتوا با تاکید بر تکنیک های خوانایی سنجشی و تعیین ضریب درگیری متون.
- فضل الهی، سیف اله و ملکی توانا، منصوره. (۱۳۸۹). ارزیابی و سنجش خوانایی کتاب علوم پایه ی سوم ابتدایی بر اساس پنج فرمول فرای، گانینگ، فلش، لافین و کلوز.
- فضل الهی، سیف اله. (۱۳۷۴). ارزشیابی و تحلیل محتوای کتاب زبان انگلیسی سال سوم راهنمایی تحصیلی بر اساس مدل های محتوب و بررسی دیدگاه دبیران مربوطه. پایان نامه کارشناسی ارشد علوم تربیتی؛ گرایش برنامه ریزی آموزشی، دانشکده تحصیلات تکمیلی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان اصفهان.
- شیخ زاده ، مصطفی. (۱۳۸۷). تحلیل محتوای سطح خوانایی کتاب های تاریخ چهارم و پنجم ابتدایی بر اساس شاخص سطح خوانایی گانینگ . مطالعات برنامه درسی . دوره سوم . شماره نه

صفایی، سکینه (۱۳۹۲) تحلیل محتوای کتاب علوم تجربی کلاس ششم ابتدایی سال تحصیلی ۹۱-۹۲ بر اساس روش ویلیام رومی.

صمدی فر، زهرا و یآوری، مریم و میدانی، محمود (۱۳۹۴). تعیین شاخص های سطح خوانایی گانینگ در محتوای کتاب تاریخ چهارم ابتدایی. اولین کنفرانس بین المللی علوم انسانی با رویکرد بومی - اسلامی و با تاکید بر پژوهش های نوین عسگریان مقدم فردویی، مصطفی (۱۳۹۲)، ارزشیابی محتوای کتاب علوم تجربی پایه ششم ابتدایی با استفاده از روش ویلیام رومی در سال تحصیلی ۹۱-۹۲

فتحی واجارگاه، کوروش (۱۳۸۹). بررسی جایگاه صلح و جنگ در کتب درسی دوره ی ابتدایی کشور.

فتحی واجارگاه، کوروش و سلامی، معصومه (۱۳۹۲). بررسی میزان توجه به "آموزش صلح" در برنامه ی درسی دوره ی ابتدایی از دیدگاه متخصصان تعلیم و تربیت، کارشناسان برنامه ریزی درسی و معلمان دوره ی ابتدایی شهر تهران.

فولادی اردکانی، سعیده و موتاب بفرویی، زهرا (۱۳۹۵). بررسی و تحلیل محتوای کتاب های دوره ی ابتدایی بر اساس میزان توجه به آموزش صلح و مولفه های آن.

مشایخ، ف. (۱۳۷۵). فرآیند برنامه ریزی آموزشی. تهران: مدرسه.

نیک نفس، سعید (۱۳۹۲). نقش تحلیل محتوا در فرآیند آموزش و طراحی کتاب های درسی.

یارمحمدیان، محمد حسین (۱۳۸۶). اصول برنامه ریزی درسی. تهران: یادواره کتاب

Montessori M. (۱۹۴۹/۱۹۷۲). Education and Peace. Trans. H. Lane (۱۷۷۸).. chicago: Henry Regnery.

Dewine Y. (۱۹۹۸). Education for a peaceful World. Journal of American Psychologist ۴۸(۳).

Hendrickson J.A. An Interpretive Study Of the Meaning Of Peace Educaton (Unpulished Ph.D Dissiration). Arizona State University. ۱۹۹۹.

Montessori M. Education and Peace. Trance. H. Lane Chicago: Regnery Press. ۱۹۸۷. ۱۹۴۹-۱۹۷۲.

Reardon B. comprehensive Peace Education. New York: Teachrs College Clumbia University ۱۹۹۸.